

rin rakentumisen. Toinen puoli pääluvusta koskee pappiloiden rakennusperintöä ja sen merkitystä perinteen kuljettajana alueella ja yhteiskunnassa. Pappiloiden esittely aloitetaan yllättävän kaukaa keskiajalta, vaikka varsinainen pappilakulttuurin synty ajoitetaan reformaation ajalle ja tutkimuksen huomio kohdistetaan vasta viime sotien jälkeiseen aikaan. Tämä on tavallaan perusteltua lukijan historiatietoisuuden rakentamiseksi, mutta työn aikarajauksen huomioon ottaen sittenkin hieman erikoinen ratkaisu.

Luvussa 3 saa runsaasti huomiota kansankirkon käsite sen viidessä merkityksessä. Seurakuntien, jäsenten ja työntekijöiden kehitys, Porvoon hiippakunnan rakenteellinen kuvaus sekä sen kehitykseen sisältyvät ongelmat ja kolme kehityssuuntaa on hyvin esitetty. Luvussa käsitellään myös kokonaiskuva Porvoon hiippakunnan pappiloiden omistussuhteista ja käytöstä vuosina 1970–2012.

Pappiloiden tyhjenemistä selittävinä tekijöinä Backström tarkastelee luvussa 4 kansantalouden ja seurakuntien talouden kehitystä sekä normien muutoksia. Selittäjiä ovat muun muassa hintojen, vuokrien, palkkojen ja eläkkeiden kehitys, vuosina 1975 ja 1988 tapahtuneet luontoisetujen verokohtelun muutokset, jotka nostivat pappiloiden verotusarvon jopa 27-kertaiseksi, sekä asumis- ja ylläpitovelvoitteiden vaiheittainen keventäminen vuosina 1984 ja 1990. Backströmin keskeinen havainto on, että pappiloista tuli seurakunnille taakka, kun asumisvelvollisuudesta luovuttiin. Hieman yllättävältäkin voi vaikuttaa huomio, että monien tekijöiden yhteisvaikutuksena pappiloissa asuminen ei ollutkaan niin kallista kuin kuviteltiin.

Muutoksen vaikutuksia kirkolle ja yhteiskunnalle Backström tarkastelee varsin kattavan teologisen kirjallisuuden avulla. Luvun keskeinen havainto on pappiloiden muuttuneen merkityksen ja kirkon institu-

tionaalisen aseman heikkenemisen välinen yhteys. Papin asema paikallisyhteisössä on ollut olennaisesti si-doksissa pappilaan. Pappila on merkinnyt läsnäoloa: turvaa, jatkuvuutta ja huolenpitoa.

Keskeiset tulokset on koottu johdtopäätöslukuun. Lisäksi Backström esittää kolme paradigmaa pappiloiden historian kehityksessä: pitkää vakauden vaihetta (1200–1970) on nopeasti seurannut ensin kyseenalaistamisen vaihe (1970–1990) ja sitten heräämisen aika (1991–), kun pappilakulttuurin muutoksen lopullisuuteen on havahduttu. Heräämisen merkitys taitaa tosiasiaa jäädä vielä nähtäväksi.

Harry S. Backströmin tutkimus tarjoaa yleisesti kiinnostavaa tietoa pappiloiden omistussuhteiden muutoksesta sekä sen vaikutuksesta teologiaan ja yhteiskuntaan Porvoon hiippakunnan tarjoaman konkretian avulla. Se on tervetullut ja tarpeellinen lisä suomalaisia pappiloita käsittelevään vähäiseen tutkimuskirjallisuuteen. Toivottavasti se herättää kiinnostusta myös jatkotutkimuksiin. Näen aihepiirissä mahdollisuuksia laajalle, jopa kansainväliselle kehittämishankkeelle.

**SULEVI RIUKULEHTO
TUTKIMUSJOHTAJA, DOS.**

**MAARIT HYTÖNEN (TOIM.)
Perhe ja avioliitto
muutoksessa.
Kirkon tutkimuskeskuksen
julkaisuja 127. Tampere:
Kirkon tutkimuskeskus
2017. 375 s.**

Perhe ja avioliitto muutoksessa valmistui otolliseen aikaan loppuvuodesta 2017, kun Suomessa ja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa on keskusteltu aktiivisesti avioliitosta, avioliittolain uudistuksista, seksuaalivähemmistöistä ja muista perheeseen liittyvistä ilmiöistä, kuten syntyvyyden laskusta. Suomalaisen perheellistyminen myöhentyy, yhä useampi lapsi syntyy avioliiton ulkopuolella, kirkollisten vihkimisten määrä on alle puolet kaikista vihkimisistä, ja yli miljoona suomalaista asuu yksin. Erojen ja uusperheiden yleisyyden takia erilaiset perhesuhteet muotoutuvat rajoiltaan huokoisiksi ja alati uudelleen neuvoteltaviksi. Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on – ainakin toistaiseksi – erilainen käsitys avioliitosta kuin yhteiskunnalla.

Kirjan esipuheessa luodaan jännitteistä kuvaa perheestä: ihanteet perheestä voivat olla hyvinkin yhtenäisiä, mutta perhemuotojen moninaisuus on laajaa (s. 5). Amerikkalainen sosiologi John Gillis on kehittänyt mallin, jonka mukaan jokaisella on kaksi perhettä: eletty ja kuviteltu. Yhtäältä perhe on käsitteenä monimerkityksinen ja -vivahteinen, toisaalta jokaisella on perheestä omakohtaista kokemusta. Perhettä on ajan saatossa pidetty vuoroin katoavana, moninaistuvana ja mukautuvana. Perhe on muutoksessa ihmisen elinkaaren aikana lapsuudenperheestä aikuisuuden ”omaan” perheeseen. Jokainen voi myös itse määrittellä oman perheensä. Aikuisuuden perheitä on usein monia, eli niitä sekä hajoaa että perustetaan uudelleen. Yhtäältä perhe on ja pysyy, toisaalta se elää jatkuvassa muutostilassa sekä sisäisten että

ulkoisten tekijöiden vuoksi. Näistä lähtökohdista käsin lähdin tarkastelemaan tätä Kirkon tutkimuskeskuksen artikkelikokoelmaa.

Kirja koostuu neljästätoista artikkelista. Ensimmäisessä artikkelissa teologian tohtori Kimmo Ketola käsittelee biologian ja kulttuurin vaikutusta avioliiton ja perheen muovaajina. Artikkelissa valotetaan historiallisesta näkökulmasta, mitä ovat perhe ja avioliitto ja miten ne ovat muovautuneet sellaisiksi kuin ne ovat. Artikkelit tarjoaa muutamia kiinnostavia faktoja: valtaosassa maailman kulttuureista joko sallitaan tai suositaan monivaimoisuutta, ja puolet maailman kulttuureista sallii yksilöiden valita puolisonsa vapaasti (s. 14 ja 22). Lukijana jäin pohtimaan, miksi ensimmäinen artikkeli on myös kirjan johdanto, jossa oman asiasisällön ohella selitetään referoiden kirjan rakennetta ja kunkin artikkelin sisältöä.

Artikkelit 2–5 käsittelevät avioliittoinstituution ja uskonnollisten traditioiden välisiä suhteita. Piispainkokouksen sihteeri, teologian tohtori Jyri Komulainen käsittelee uskontotieteellisten aineistojen pohjalta sitä, miten uskontotraditiot hahmottavat avioliiton ja seksuaalisuuden olemusta. Artikkelissa piirtyy kuva eri traditioiden sisäisistä jännitteistä: yhtäältä lähtökohtana on suuntautuminen kohti transsendenssia, toisaalta pyrkimys askeettiseen erottautumiseen. Käytännöllisen teologian professori Jyrki Knuutila tarkastelee avioliittoa sekä kirkollisena että yhteiskunnallisena instituutioon Suomessa 1200-luvulta 2000-luvun alkuvuosiin. Knuutilan artikkeli tarjoaa historiallisen peilin nykyisin käytävälle avioliittokeskustelulle, sillä kirkon ja yhteiskunnan suhde avioliittokysymyksessä ei ole koskaan ollut ristiriidaton. Silti ne voivat elää yhdessä toisiinsa vaikuttaen ja säilyttää samalla oman avioliittokäsityksensä. Teologian tohtori Antti Yli-Opas tarkastelee kirjan neljännessä artikkelissa avioliittoa ekumeenisenä kysymyksenä. Erilaiset avioliitto-

tulkinnat ovat viime vuosien aikana vaikuttaneet ekumeenisesti viilentämällä kirkkokuntien välisiä suhteita. Yli-Opas pohtii myös vastikään uudistuneen avioliittolain suhdetta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon avioliiton teologiaan. On sekä aiheellista että kiinnostavaa kysyä, onko Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla avioliittoteologiaa.

Väitöskirjatutkija Emma Audas analysoi kirjan viidennessä artikkelissa kiinnostavasti sekä puoltavia että vastustavia argumentteja, joita on käytetty Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskusteluissa samaa sukupuolta olevien pariin vihkimisestä. Audas kyseenalaistaa ansiokkaasti näkökulmia, joita on monia kertoja käytetty kirkollisessa keskustelussa. Näitä ovat Audaksen tutkimuksen valossa muun muassa käsitys, jonka mukaan kirkko tietää, mitä se siunaa, sekä ajatus siitä, että kirkon on tehtävä valinta opin ja etiikan välillä, jotta se pystyisi ratkaisuun avioliittokeskustelun synnyttämän haasteen. Emma Audaksen artikkeli on kirjan ainoa ruotsinkielinen artikkeli, mutta on luettavissa myös suomenkielisenä versiona internet-osoitteesta <http://sakasti.evl.fi/ktartikkelit>.

Kirjan artikkelit 6–10 tuovat vähemmän teologisia ja enemmän muiden tieteenalojen näkökulmia perheen ja avioliiton muutosprosesseihin yhteiskunnallisessa kontekstissa. Kirjan keskivaiheen artikkelien ydinsisältö on perheiden monimuotoisuus. Jyväskylän yliopiston Perhetutkimuskeskuksen johtaja professori Kimmo Jokinen valottaa artikkelissaan ydinperheideologian kohtaamia haasteita ja perheiden koostumusten monipuolistumista viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana. Jokinen toteaa, että perhetutkijat ovat 2010-luvulla erilaisia perhekoostumuksia enemmän kiinnostuneita siitä, mitä perhe tekee (doing family). Hänen mukaansa perheiden resilienssi eli selviytymiskykyisyys on alati kasvava kiinnostuksen kohde tutkimuksessa.

Veli-Matti Salmisen artikkelista selviää, millainen jännitteinen suhde vallitsee perhe-elämään liittyvien valintojen ja perheelle annetun arvovälillä. Salmisen artikkelista käy ilmi, että suomalaisten arvomaailmassa sekä perhe että avioliitto ovat keskeisellä paikalla. Suomalaisten identiteettejä kartoittava tutkimus *Sittenkin samanlaisia? Tutkimus suomalaisten identiteeteistä* valmistui alkuvuodesta 2018, ja myös sen mukaan suomalaisten tärkein identiteettiä rakentava tekijä on perhe.

Väestöliiton tutkija, valtiotieteiden lisensiaatti Anneli Miettinen käsittelee artikkelissaan perhemuodon ja perheellistymisen muutoksia Suomessa. Suurimmat muutokset liittyvät parisuhteen muodostamisen tapaan ja lastenhankinnan ajoittamiseen. Vaikka avioitumisikä on noussut, perheiden keskikoko pienentynyt ja avoliitto tullut erityisen suosituksi, muutosten taustalla on vahvaa jatkuvuutta: valtaosa sekä tahtoo perustaa perheen ja hankkia lapsia että onnistuu siinä lähes toiveidensa mukaisesti.

Sosiaali- ja kulttuuriantropologian dosentti Minna Säävälä kuvaillee kirjan yhdeksännessä artikkelissa perheiden kulttuurin monimuotoistumista Suomessa maahanmuuton seurauksena. Säävälä muistuttaa, että suomalaisten perheeseen liittyvät ajattelutavat voivat olla eksoottisia maailman mittakaavassa: esimerkiksi ydinperhe on usein nähty kriittömästi lapsen parhaana kasvuympäristönä. Terveystieteiden tohtori Jenni Kerppola-Pesu ja filosofian tohtori Anna Moring ovat laatineet yhdessä kirjan kymmenennen luvun, joka käsittelee sateenkaariperheitä Suomessa. Keskustelut sateenkaariperheistä tuovat keskiöön sen, mitkä ovat perhettä koskevia ihanteita. Kirkollisen elämän kannalta artikkelin huolestuttava viesti on, että monilla sateenkaariperheillä on syrjinnän pelosta johtuen ennakkoluuloja hakeutua tarvitsemiensa palvelujen piiriin erityisesti seurakunnissa ja muissa uskonnollisissa yhteisöissä.

Viimeiset neljä artikkelia, 11–14, muodostavat oman saarekkeensa kirjan kokonaisuudessa. Oikeustieteen tohtori Kirsti Kurki-Suonio tarkastelee, miten oikeuden kuva vanhemmuudesta on muuttunut, ja lapsiasiainvaltuutettu Tuomas Kurttila pohtii lapsen asemaa erilaisissa perheissä. Teologian maisteri, parispsykoterapeutti Anne Anttonen käsittelee parisuhteen merkitystä perheen kehityksen ja muutokseen sopeutumisen kannalta. Teologian maisteri, perheneuvoja Jaana Lähteensuu tarkastelee kirjan viimeisessä artikkelissa perheessä koettua yksinäisyyttä psykologian viitekehityksessä. Väestötasolla perheellä on yksinäisyydeltä suojaava vaikutus, mutta toisaalta perheessä koettu yksinäisyys on yksilölle kouraisevaa.

Artikkelikirja on kiinnostava ja ajankohtainen kokoelmakatsaus avioliiton ja perheen moninaisiin muutoksiin. Kirjaan päätyneet tee-

mat ovat yhtäältä vallankäytön, toisaalta valintojen seurausta. Koska Suomi lukeutuu avioerotilastojen kärkimaihin, kirjassa olisi hyvin voinut olla artikkeli suomalaisesta avioerosta perheen antiteesinä, jolla on moniulotteiset seurausvaikutukset. Uusperhe on toinen teema, jolle olisi voinut olla artikkelinsa.

Monien artikkelikirjojen tapaan tämäkin teos on sisällöllisesti runsaudensarvi mutta paikoin tiedollisesti ohut. Kirjan artikkeleita yhdistävä ydinajatus on siinä, miten jokainen ihminen voisi perhemuodosta, siviilisäädystä tai seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta kokea olevansa hyväksytyt niin suomalaisessa yhteiskunnassa kuin Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Kirkko on perinteisesti ollut perheiden arvojen puolustaja. Toisaalta kirkko on pitänyt yllä vanhempien ensimmäiseen avioliittoon perustuvaa avioliittoihannetta. Kirjassa tie-

tyn ”oikean” perhemallin idea kyseenalaistetaan ja samalla tuodaan esille ne monenlaiset perhetodellisuudet, joissa suomalaiset 2010-luvulla elävät.

Kirja sopii mielestäni hyvin monipuolisten puheenvuorojen ja analyysien lähteeksi niin kirkollisille keskustelijoille kuin laajemmalle lukijakunnalle ja saavuttaa siten sille asetetun tavoitteen (s. 6). Teoksen selkeä vahvuus on sen monitieteisessä otteessa. Suomalaisen teologien kannattaa seurata korkealaatuista ja monitieteistä perhetutkimusta; sen historia on vielä varsin lyhyt, mutta sen tutkimusaiheet tuottavat arvokasta tietoa niin kirkollisille toimijoille kuin koko yhteiskunnalle. Tämä kirja voi toimia innostajana, jonka avulla lukija kiinnostuu jostakin aiheesta enemmän ja syvemmin.

KALLE LEPPÄLÄ
TEOL. MAIST.